

Κεφάλαιο 1

Αθλητικός Τουρισμός και Αναψυχή: Ορισμός Εννοιών



Στόχοι του Κεφαλαίου

- Να κατανοηθούν οι όροι “Τουρισμός”, “Αναψυχή”, και “Αθλητικός Τουρισμός”
- Να κατανοηθούν οι διαφορές του εναλλακτικού από τον μαζικό τουρισμό
- Να παρουσιαστούν στοιχεία σχετικά με το μέγεθος της αγοράς του τουρισμού και αθλητικού τουρισμού στην Ελλάδα και το εξωτερικό
- Να οριστούν οι κατηγορίες των αθλητικών τουριστών και να παρουσιαστούν παραδείγματα
- Να συζητηθούν οι τάσεις στην ανάπτυξη του αθλητικού τουρισμού
- Να παρουσιαστούν οι προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του αθλητικού τουρισμού στην Ελλάδα

1.1 Τουρισμός, Αναψυχή και Αθλητικός Τουρισμός

Οι Page et al. (2001) πρότειναν τρεις βασικές προϋποθέσεις οι οποίες πρέπει να ικανοποιούνται προκειμένου να οριστεί η έννοια του τουρισμού:

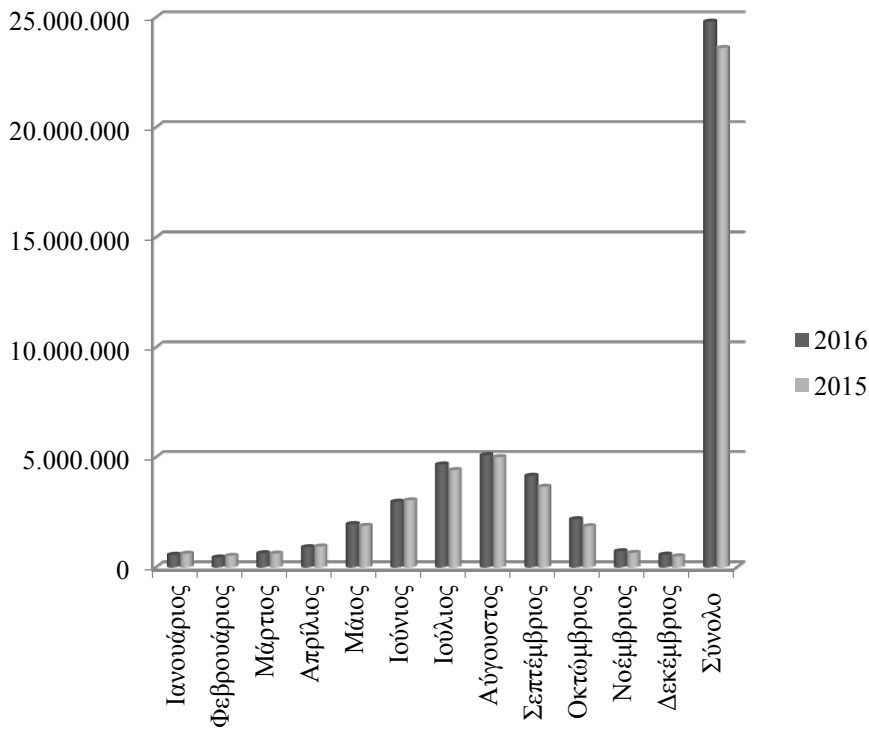
- Να εμπεριέχεται το ταξίδι από το μόνιμο τόπο κατοικίας προς κάποιο προορισμό και η επιστροφή στον τόπο κατοικίας.
- Να περιλαμβάνει τη διαμονή μακριά από τον τόπο κατοικίας για τουλάχιστον ένα βράδυ. Εδώ βέβαια πρέπει να γίνει η διάκριση ανάμεσα στον επισκέπτη / εκδρομέα, ο οποίος δεν κάνει διανυκτέρευση (same-day-visitor), και τον «τουρίστα», ο οποίος κάνει διανυκτέρευση (overnight visitor) (www.world-tourism.org). Θα πρέπει βέβαια να τονισθεί ότι ο επισκέπτης/εκδρομέας επίσης μετακινείται από το τόπο κατοικίας του σε κάποιο προορισμό. Συνεπώς, το ταξίδι περιλαμβάνεται και φυσικά ο επισκέπτης δημιουργεί οικονομική δραστηριότητα στον προορισμό επίσκεψης. Για το λόγο αυτό και οι επισκέπτες θεωρούνται σήμερα ως κομμάτι της τουριστικής αγοράς. Για παράδειγμα, τα χιονοδρομικά κέντρα στην Ελλάδα έχουν συνήθως επισκέπτες (χωρίς διανυκτέρευση). Θεωρούνται όμως ως τμήμα της χειμερινής τουριστικής αγοράς.
- Να περιλαμβάνει την πρόθεση επίσκεψης ενός προορισμού με κίνητρο τη συμμετοχή σε συγκεκριμένες δραστηριότητες αναψυχής (π.χ. πεζοπορία, επίσκεψη αξιοθέατων, γευσιγνωσία), ή ακόμη επαγγελματικές (π.χ. εταιρικές συναντήσεις) και εκπαιδευτικές (π.χ. ακαδημαϊκά συνέδρια) δράσεις. Το κίνητρο μπορεί επίσης να σχετίζεται και με θέματα υγείας (π.χ. τουρισμός υγείας).

Μια βασική διάκριση που θα πρέπει να γίνει ανάμεσα στον εισερχόμενο (inbound) και τον εγχώριο τουρισμό (domestic, ημεδαποί τουρίστες). Προκειμένου να γίνει αυτό θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ο τόπος κατοικίας των τουριστών (Ελλάδα ή εξωτερικό). Έτσι οι τουρίστες οι οποίοι ζούνε στην Ελλάδα και επισκέπτονται κάποιο προορισμό στην Ελλάδα ορίζονται ως εγχώριος τουρισμός. Από την άλλη πλευρά, οι τουρίστες οι οποίοι ζούνε στο εξωτερικό κι επισκέπτονται την Ελλάδα ορίζονται ως εισερχόμενος τουρισμός. Είναι κατανοητό ότι η ανάπτυξη του εισερχόμενου τουρισμού αποτελεί βασική στρατηγική του κάθε κράτους καθώς συνοδεύεται από εισροή συναλλάγματος στη χώρα.

1.2 Εισερχόμενος Τουρισμός

Η Ελλάδα αποτελεί έναν παγκόσμιο τουριστικό προορισμό. Το 2015 την Ελλάδα επισκέφτηκαν 23.6 εκατομμύρια τουρίστες οι οποίοι συνέβαλλαν στην ελληνική οικονομία με περισσότερα από 14 δισεκατομμύρια ευρώ

(Ikkos & Koutsos, 2017). Ο αριθμός των τουριστών αυξήθηκε το 2016 φτάνοντας στους 24.8 εκατομμύρια (Σχήμα 1). Οι εκτιμήσεις για το 2017 είναι ότι θα υπάρξει περαιτέρω αύξηση των εσόδων από τον τουρισμό και θα ξεπεράσουν τα 15 εκατομμύρια ευρώ. Αν μελετήσουμε την προέλευση των τουριστών στα έτη 2014 και 2015 θα δούμε ότι οι αφίξεις από την Ευρώπη η οποία αποτελεί τη μεγαλύτερη αγορά (87.8% των τουριστών στην Ελλάδα) παρουσίασαν το 2015 αύξηση 6.4%, σε σύγκριση με το 2014. Αύξηση σε ποσοστό 13% παρουσίασαν και οι αφίξεις από τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στις χώρες με τη μεγαλύτερη αύξηση περιλαμβάνονται η Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ) (28.8%), η Βουλγαρία (23.9%), η Γερμανία (14.3%), το Ηνωμένο Βασίλειο (14.7%), η Ιταλία (21.3%) και η Πολωνία (28.1%), (ΕΛΣΤΑΤ, <http://www.statistics.gr>).



Σχήμα 1. Αριθμός Τουριστών στην Ελλάδα (2015-2016)
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

1.3 Ημεδαποί Τουρίστες

Η αγορά των ημεδαπών τουριστών τα τελευταία χρόνια έχει συρρικνωθεί αρκετά λόγω της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. Σύμφωνα με την ΕΛ-ΣΤΑΤ, το 2016 περίπου 3.3 εκατομμύρια Έλληνες πραγματοποίησαν συνολικά 5.6 εκατομμύρια ταξίδια. Τα νούμερα αυτά δείχνουν μια μείωση της τάξης του 4% και 4.4% αντίστοιχα ως προς τον αριθμό των τουριστών και ταξιδιών σε σύγκριση με το 2015.

Το σύνολο των διανυκτερεύσεων ανήλθε σε 56.3 εκατομμύρια, το οποίο αντιστοιχεί σε μια μείωση της τάξης του 1.9% σε σύγκριση με το 2015. Είναι όμως ενθαρρυντικό ότι οι δαπάνες ανήλθαν σε 1.812,9 εκατ. ευρώ, σημειώνοντας αύξηση 5.8% σε σύγκριση με το 2015 (<http://www.naftemporiki.gr/finance/story/1274420/elstat-ligoteroidellines-touristes-to-2015-perissoteres-oi-dapanes-tous>).

1.4 Μαζικός και Εναλλακτικός Τουρισμός

Μια βασική διάκριση επίσης θα πρέπει να γίνει μεταξύ του μαζικού και εναλλακτικού τουρισμού. Ενώ ο μαζικός τουρισμός απευθύνεται σε μεγάλο αριθμό τουριστών και επισκεπτών (π.χ. παράκτιος τουρισμός, χιονοδρομικό τουρισμός κτλ.), ο εναλλακτικός τουρισμός έχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και μορφή που πρέπει να υιοθετηθούν για να αναπτυχθεί (Butler, 2007, Clarke, 1997). Βασικά σημεία (Σχήμα 2) αποτελούν:

1. Ο μικρός αριθμός επισκεπτών και οι ήπιες παρεμβάσεις. Τα καταλύματα πρέπει να είναι μικρά και ο αριθμός των επισκεπτών ελεγχόμενος. Παραδείγματα αποτελούν ο αγροτουρισμός ο οποίος λαμβάνει χώρα σε μικρά αγροτουριστικά καταλύματα, ο οικο-τουρισμός ο οποίος αναπτύσσεται σε περιοχές στις οποίες απαγορεύεται ο μεγάλος αριθμός επισκεπτών και η πεζοπορία σε ειδικά χαραγμένα ορειβατικά μονοπάτια.
2. Ο σεβασμός στο φυσικό περιβάλλον. Η μαζική εισροή τουριστών μπορεί να προκαλέσει μόλυνση του περιβάλλοντος και γενικά ανισορροπία στο περιβάλλον και το οικοσύστημα. Έτσι στον εναλλακτικό τουρισμό βασική προϋπόθεση είναι η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος. Παραδείγματα αποτελούν ο οικο-τουρισμός, η παρατήρηση πουλιών, η πεζοπορία σε μονοπάτια και εθνικούς δρυμούς κτλ.
3. Ο σεβασμός στις τοπικές παραδόσεις. Η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού προϋποθέτει τον σεβασμό και την προώθηση των τοπικών παραδόσεων. Παραδείγματα αποτελούν η προώθηση της τοπικής κουζίνας και των τοπικών προϊόντων και ο σεβασμός στα τοπικά έθιμα και τις παραδόσεις.

4. Η ενεργή συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας. Καθώς ο εναλλακτικός τουρισμός αποτελεί στρατηγική ανάπτυξης των τοπικών κοινωνιών απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας στις δράσεις οι οποίες γίνονται για την τουριστική ανάπτυξη. Ως συνέπεια, τα οικονομικά οφέλη του εναλλακτικού τουρισμού θα πρέπει να κατευθύνονται στην τοπική κοινωνία.
5. Η βιωσιμότητα. Απαραίτητο στοιχεία για την ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού είναι οι δράσεις να είναι οικονομικά βιώσιμες ώστε να προσφέρουν μια μακροχρόνια ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών.



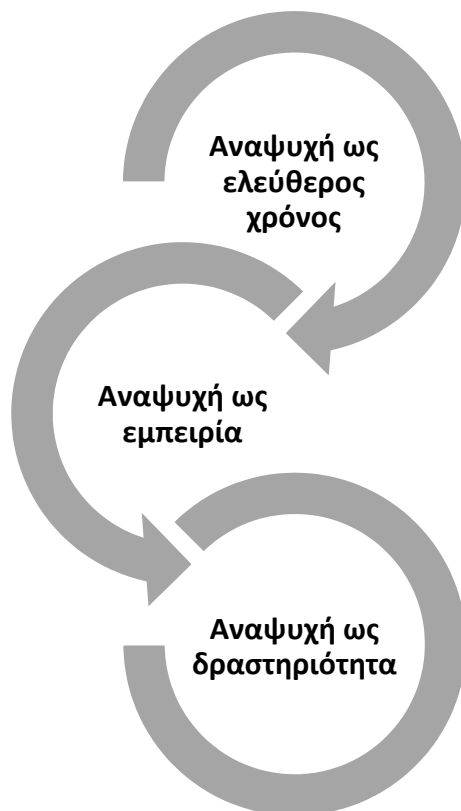
Σχήμα 2. Προϋποθέσεις Ανάπτυξης Εναλλακτικού Τουρισμού

1.5 Αναψυχή

Καθώς ο τουρισμός συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με το κίνητρο της αναψυχής για την επίσκεψη σε έναν προορισμό, στη διεθνή βιβλιογραφία ο τουρισμός υπάγεται συχνά μέσα στη γενικότερη βιομηχανία της αναψυχής (leisure industry). Ο όρος αναψυχή (leisure) είναι πιο ευρύς καθώς λειτουργεί ως μια “ομπρέλα” που περιλαμβάνει έννοιες όπως: «τουρισμός» (tourism), «αθλητισμός αναψυχής» (recreational sports), «ενεργητική και παθητική

αναψυχή» (active and passive recreation) και υπό προϋποθέσεις «άσκηση» (exercise).

Στη διεθνή βιβλιογραφία (Mannell & Reid, 1999) η αναψυχή ορίζεται βάση τριών διαστάσεων (Σχήμα 3):



Σχήμα 3. Οι Τρεις Διαστάσεις της Αναψυχής

Α) *Η αναψυχή ως ελεύθερος χρόνος.* Εδώ αντιπαραβάλλεται ο χρόνος που τα άτομα περνούν στο περιβάλλον εργασίας τους, σε αντιπαραβολή με τον ελεύθερο χρόνο τους (χρόνος εκτός εργασίας). Συνεπώς, προσεγγίζεται η αναψυχή ως οτιδήποτε δεν είναι εργασία.

Β) *Η αναψυχή ως εμπειρία:* Η αναψυχή περιλαμβάνει την ελεύθερη επιλογή ενός ατόμου για τη συμμετοχή σε αναψυχικές δραστηριότητες. Εδώ αντιπαραβάλλεται η ελεύθερη επιλογή, έναντι της επιβολής για συμμετοχή σε κάποια δραστηριότητα. Συνεπώς, στην περίπτωση αυτή η αναψυχή έχει μια υποκειμενική έννοια, η οποία ορίζεται σύμφωνα με το πώς το κάθε άτομο αντιλαμβάνεται την ελεύθερη επιλογή και θετική εμπειρία. Εδώ μπορούμε να αντιπαραβάλλουμε τον αθλητισμό υψηλού επιπέδου (πρωταθλητισμό),

ο οποίος σαφώς και δεν μπορεί να θεωρηθεί ως δραστηριότητα αναψυχής, με κάποιες εξαιρέσεις αθλητών βέβαια που θεωρούν την προπόνηση ως μια ευχάριστη δραστηριότητα ελεύθερης επιλογής.

Γ) *Αναψυχή ως δραστηριότητα*: Στην περίπτωση αυτή καθορίζονται συγκεκριμένες δραστηριότητες ως παραδείγματα αναψυχής, όπως για παράδειγμα η πεζοπορία, η επίσκεψη αξιοθέατων, η παρακολούθηση αθλητικών και καλλιτεχνικών δρώμενων κτλ. Πρέπει να τονιστεί ότι στη χρήση του όρου «αναψυχή» συμπεριλαμβάνονται και μη αθλητικές δραστηριότητες, όπως οι κοινωνικές εκδηλώσεις, οι καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, η ψυχαγωγία μέσω παρακολούθησης πολιτιστικών θεαμάτων κτλ. Σε αντιπαράβολή ο όρος «κινητική αναψυχή» περιλαμβάνει μόνο φυσικές δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου. Έτσι, η αναψυχή μπορεί να είναι παθητική (π.χ. θεατές αγώνων) και ενεργητική (π.χ. συμμετοχή σε προγράμματα άσκησης).

1.6 Αθλητική Δραστηριότητα

Καθώς το περιεχόμενο του βιβλίου αυτού σχετίζεται με τον αθλητικό τουρισμό θα πρέπει να οριστεί συνοπτικά τι σημαίνει αθλητική δραστηριότητα. Οι αθλητικές δραστηριότητες περιλαμβάνουν ένα ή περισσότερα από τα ακόλουθα στοιχεία (Eitzen & Sage, 2003):

- Συναγωνιστικές δραστηριότητες: Περιλαμβάνουν το στοιχείο του συναγωνισμού και μπορεί να είναι ομαδικές ή ατομικές (π.χ. καλαθοσφαίριση, αντισφαίριση κτλ).
- Δραστηριότητες που απαιτούν κίνηση: Παραδείγματα αποτελούν όλες οι δραστηριότητες άσκησης που δεν περιέχουν απαραίτητα το στοιχείο του συναγωνισμού (π.χ. βόδιση, τρέξιμο, χιονοδρομία κτλ).
- Οργανωμένες αθλητικές δραστηριότητες: Χαρακτηριστικό στοιχείο εδώ είναι η οργάνωση από κάποιον επίσημο ή ανεπίσημο φορέα (π.χ. προγράμματα άσκησης αθλητικών οργανισμών δήμων και κοινοτήτων).
- Μη οργανωμένες αθλητικές δραστηριότητες: Στην περίπτωση αυτή, οι συμμετέχοντες είναι εκείνοι που καθορίζουν τη μορφή και τη συμμετοχή (π.χ. αγώνες καλαθοσφαίρισης σε ανοιχτά γήπεδα).
- Δραστηριότητες που έχουν ως σκοπό την αναψυχή των συμμετεχόντων μέσω του παιχνιδιού (π.χ. θαλάσσιες δραστηριότητες).

1.7 Αθλητικός Τουρισμός

Έχοντας ορίσει τις έννοιες της «αναψυχής», του «τουρισμού» και της «αθλητικής δραστηριότητας» μπορούμε τώρα να ορίσουμε την έννοια του

αθλητικού τουρισμού. Σύμφωνα με την Gibson (1998), ο αθλητικός τουρισμός ορίζεται ως ένα ταξίδι αναψυχής ή και επαγγελματικό (στην περίπτωση των επαγγελματιών αθλητών) με στόχο τα άτομα να συμμετάσχουν σε δραστηριότητες που σχετίζονται με τον αθλητισμό και την άσκηση, ή να παρακολουθήσουν αθλητικές διοργανώσεις ή ακόμα και να επισκεφτούν αθλητικά μνημεία/ατραξιόν.

Παραδείγματα αθλητικού τουρισμού αποτελούν:

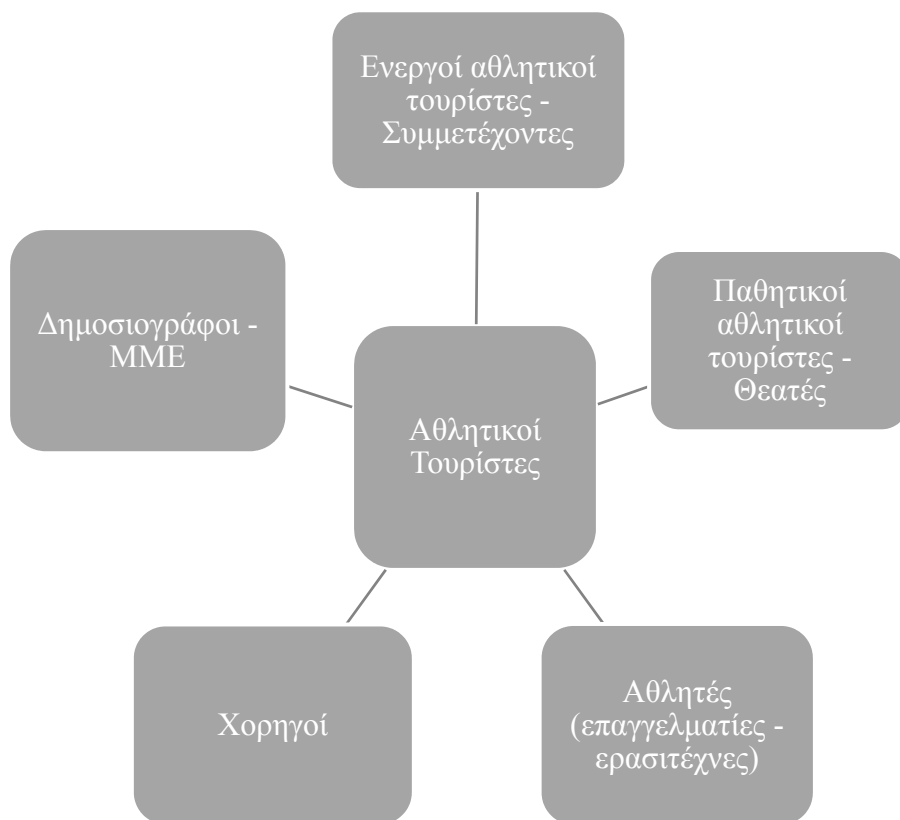
- Οι δρομείς οι οποίοι επισκέπτονται την Αθήνα για να τρέξουν στον Αυθεντικό Μαραθώνιο της Αθήνας μαζί με τους συνοδούς τους (πχ. μέλη της οικογένειάς τους, φίλοι, προπονητές κτλ).
- Οι τουρίστες, οι οποίοι επισκέπτονται τη διοργανώτρια χώρα του τελικού του Ευρωπαϊκού ποδοσφαίρου για να παρακολουθήσουν τους αγώνες, οι ομάδες ποδοσφαίρου, οι οποίες διαμένουν σε μια περιοχή για να κάνουν προετοιμασία (π.χ. το καλοκαίρι).
- Οι επισκέπτες φημισμένων γηπέδων όπως του Old Trafford της Manchester United και του Camp Nou στην Βαρκελώνη, του Santiago Bernabeu στη Μαδρίτη. Μια τελευταία μελέτη για παράδειγμα έδειξε ότι τα έσοδα της Ρεάλ Μαδρίτης που σχετίζονται με τις επισκέψεις και την εμπορική εκμετάλλευση του Santiago Bernabeu υπολογίζονται σε 16 εκατομμύρια ευρώ το χρόνο. Για του επισκέπτες περιλαμβάνονται περιηγήσεις στο γήπεδο, στο μουσείο, στην μπουτίκ της ομάδας, στον αγωνιστικό χώρο.
- Οι πεζοπόροι/ορειβάτες οι οποίοι επισκέπτονται τον Όλυμπο προκειμένου να φτάσουν στην κορυφή.
- Οι συμμετέχοντες σε προγράμματα ευεξίας σε ξενοδοχεία.

Είναι σαφές ότι τα κίνητρα που σχετίζονται με τον αθλητισμό κάποιες φορές είναι πρωτεύοντα, όπως οι δρομείς ενός μαραθωνίου, ενώ κάποιες φορές είναι δευτερεύοντα. Έτσι η επίσκεψη ενός αθλητικού μουσείου ή φημισμένου γηπέδου ίσως να μην είναι πρωτεύων κίνητρο, καθώς συμπληρώνει ένα τουριστικό πακέτο με σκοπό να βελτιώσει τη συνολική εμπειρία του τουρίστα.

Βάση αυτού του ορισμού, οι αθλητικοί τουρίστες διακρίνονται (Σχήμα 4):

- Στους «ενεργούς» αθλητικούς τουρίστες: Στην περίπτωση αυτή συμμετέχουν ενεργά σε αθλητικές δραστηριότητες και προγράμματα άσκησης με κύριο κίνητρο όμως την αναψυχή. Χαρακτηριστικές κατηγορίες αποτελούν:
 - Οι συμμετέχοντες σε μαραθωνίους/ημι-μαραθωνίους πόλεων και βουνών.
 - Οι συμμετέχοντες σε εναλλακτικές αθλητικές δραστηριότητες. αναψυχής, όπως πεζοπορία, κανό/καγιάκ, ράφτινγκ, αναρρίχηση, καταρρίχηση, κτλ.

- Οι παίκτες του γκολφ αναψυχής.
- Οι χιονοδρόμοι αναψυχής.
- Οι συμμετέχοντες σε δραστηριότητες ευεξίας σε τουριστικούς προορισμούς, όπως yoga και pilates.
- Οι κατασκηνωτές σε οργανωμένες τοποθεσίες. Στην περίπτωση αυτή μπορεί να περιλαμβάνονται κατασκηνώσεις παιδικές ή ενηλίκων.
- Στους «παθητικούς» αθλητικούς τουρίστες, οι οποίοι ταξιδεύουν με σκοπό να παρακολουθήσουν αθλητικές διοργανώσεις. Χαρακτηριστικές κατηγορίες αποτελούν:
 - Οι θεατές αθλητικών διοργανώσεων που λαμβάνουν χώρα σε κλειστά ή ανοιχτά γήπεδα (π.χ. εθνικά, ευρωπαϊκά και παγκόσμια πρωταθλήματα).
 - Οι θεατές αθλητικών διοργανώσεων που λαμβάνουν χώρα στην ύπαιθρο (π.χ. μαραθώνιοι πόλεων).
 - Οι συνοδοί αθλητών (π.χ. μαραθωνοδρόμων, αθλητικών ομάδων).
 - Οι επισκέπτες αθλητικών μνημείων (π.χ. Ολυμπιακές εγκαταστάσεις, αθλητικά μουσεία, φημισμένα γήπεδα).
- Στους αθλητές (επαγγελματίες ή ερασιτέχνες) οι οποίοι δεν είναι τουρίστες αναψυχής αλλά επισκέπτονται κάποιο μέρος με στόχο τη συμμετοχή σε αγώνες ή την προετοιμασία τους. Βασικές κατηγορίες αποτελούν:
 - Μεμονωμένοι αθλητές για συμμετοχή σε αγώνες ή για προετοιμασία.
 - Επαγγελματικές αθλητικές ομάδες για συμμετοχή σε αγώνες ή για προετοιμασία.
 - Ερασιτεχνικές ομάδες για συμμετοχή σε αγώνες ή για προετοιμασία. Έρευνες στην Αγγλία έδειξαν ότι Βρετανοί αθλητές υψηλού επιπέδου ταξιδεύουν κατά μέσο όρο 146 ημέρες τον χρόνο, ενώ οι νέοι αθλητές ταξιδεύουν κατά μέσο όρο 69 μέρες τον χρόνο.
- Οι χορηγοί οι οποίοι επισκέπτονται αθλητικές διοργανώσεις στις οποίες έχουν επενδύσει.
- Οι δημοσιογράφοι και οι άνθρωποι των ΜΜΕ, οι οποίοι καλύπτουν αθλητικές διοργανώσεις.



Σχήμα 4. Κατηγορίες Αθλητικών Τουριστών

1.8 Η Αγορά του Αθλητικού Τουρισμού

Ο αθλητικός τουρισμός είναι μία από τις πιο γρήγορα αναπτυσσόμενες ειδικές μορφές τουρισμού παγκοσμίως (Alexandris & Karlanidou, 2014). Τις τελευταίες δύο δεκαετίες έχει συμβάλει σημαντικά στην ανάπτυξη τοπικών αλλά και εθνικών οικονομιών, καθώς έχει αναδειχθεί διεθνώς ως μια επικερδής, δυναμική και εξειδικευμένη αγορά στον τουρισμό, με μεγάλες προοπτικές ανάπτυξης.

Το μέγεθος της αθλητικής τουριστικής βιομηχανίας παγκοσμίως εκτιμάται στα 4.5 τρισεκατομμύρια δολάρια με τάση συνεχούς ανάπτυξης (Alexandris & Karlanidou, 2014). Μόνο από τον αθλητικό τουρισμό των 83 διεθνών καταγεγραμμένων αθλητικών διοργανώσεων εκτιμάται ότι το 2015 δημιουργήθηκε μια οικονομική δραστηριότητα της τάξης των 3 δισεκατομμυρίων δολαρίων (SportCal, 2015).